

15. Коновалова В. Е. Допрос : тактика и психология / В. Е. Коновалова. – Х. : Издатель СПД ФЛ Вапнярчук Н. Н., 2006. – 176 с.

УДК 342.9

Бондаренко В.В.,
здобувач наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗНИЩЕННЯМ, ПІДРОБКОЮ АБО ЗМІНОЮ НОМЕРІВ ВУЗЛІВ ТА АГРЕГАТИВ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

В статті розглядаються особливості організації й тактики допиту підозрюваних у вчиненні злочинів, пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, у типових ситуаціях проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: допит, слідчий, докази, конфліктна ситуація, психологічний контакт.

В статье рассматриваются особенности проведения допроса подозреваемых в совершении преступлений, связанных с уничтожением, подделкой или изменением номеров узлов и агрегатов транспортного средства, в различных ситуациях проведения данного следственного (розыскного) действия.

Ключевые слова: допрос, следователь, доказательства, конфликтная ситуация, психологический контакт.

The article discusses the features of the interrogation of criminal suspects, the destruction, tampering, or change rooms components and assemblies of the vehicle. Discusses the situation with the interrogation of suspects under different circumstances.

Keywords: interrogation, the investigator, the evidence conflict situation, psychological contact.

Постановка проблеми. Допит є найрозповсюдженішою слідчою (розшуковою) дією. За його допомогою одержується і перевіряється значна частина інформації, необхідної для встановлення істини в кримінальному провадженні. Відтак, цілком закономірним є інтерес дослідників до проблем допиту в кримінальному судочинстві.

Аналіз дослідження даної проблеми. Чималий внесок у дослідженні різноманітних проблем допиту належить Баєву О.Я., Бахіну В.П., Белкіну Р.С., Васильєву О.М., Дулову А.В., Карнєєвій Л.М., Карпову Н.С., Коноваловій В.О., Никифорчуку Д.Й., Порубову М.І., Удаловій Л.Д., Чернявському С.С., Шепітьку В.Ю. та багатьом іншим ученим. Однак, необхідно зазначити, що вказана тема не може бути вичерпною, тому що різні аспекти проведення допиту постійно узагальнюються і на практиці впроваджуються нові психологічні та науково-методичні засоби його проведення.

Виклад основного матеріалу. Допит з точки зору кримінального процесу та криміналістики – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є отримання та фіксація уповноваженою особою у встановленій кримінальним процесуальним законом формі показань, свідчень, які містять відомості, що мають значення для вирішення у кримінальному провадженні. З точки зору судової психології допит – це процес специфічного спілкування слідчого або судді з особою, яка допитується.

Під час розслідування злочинів пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, особливе місце займає допит, що дозволяє слідчому одержати найбільш повне уявлення про усе, що трапилося [1, с. 319]. Допит можна уявити як процесуальну форму спілкування, змістом якої є одержання показів, що має відношення до розслідуваного провадження. Показання, відповідно до ст. 95 КПК України, – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [2]. Таким чином, допит – це передбачена кримінальним процесуальним законом слідча

(розшукова) дія, яка полягає в одержанні слідчим від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта показань про обставини, що мають значення для кримінального провадження. Підставами для проведення допиту є наявність достатніх відомостей про те, що певній особі відомі обставини, які мають значення для кримінального провадження, та їх можна отримати шляхом проведення допиту. Допит є найбільш поширеним способом одержання доказів.

Водночас допит – найскладніша слідча (розшукова) дія, що потребує від слідчого високої загальної і фахової культури, глибокого знання психології людини [3, с. 3]. Утаювання і перекручення інформації допитуваними обумовлюють необхідність активності та наступальності слідчого при допиті, щоб він не виступав у ролі простого реєстратора відомостей, які йому повідомляються [4, с. 10].

Сутність допиту підозрюваного полягає в отриманні та фіксації його показань про обставини вчинення підробки або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу відповідно до кримінального процесуального закону. Необхідно враховувати, що це слідча (розшукова) дія «... є як найбільш поширеною, так і найбільш складною. Це пов'язано з тим, що при її проведенні найчастіше мають місце суперництво інтелекту, інтересів, часом яскраво виражене протистояння» [5, с.155].

Що стосується допиту підозрюваних у вчиненні злочинів пов'язаних із знищенням, підробкою або зміною номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, то він має певну специфіку і здійснюється в умовах наступних типових ситуацій.

Перша – коли встановлений один підозрюваний і він: визнає себе винуватим, розповідає про вчинене так, як про це зафіксовано в первинних матеріалах кримінального провадження; розповідає про спосіб, зміни ідентифікаційного номера транспортного засобу, але не пов'язує це з протиправною діяльністю (здійснення на прохання знайомого); визнає себе винуватим, але в його свідченнях містяться відомості, що суперечать матеріалам кримінального провадження; частково визнає себе винуватим та в його показаннях є відомості, що суперечать іншим матеріалам

кримінального провадження; не визнає себе винуватим і відмовляється давати свідчення.

Друга – при якій відомо декілька співучасників протиправної діяльності, при цьому підозрювані: визнають себе винуватими, розповідають про вчинене так, як про це зафіксовано в первинних матеріалах кримінального провадження; розповідають про спосіб, обстановку вчинення злочину пов'язаного із зміною ідентифікаційного номера транспортного засобу, але кажуть, що робили подібне і раніше на прохання своїх знайомих, не думали, що це носить протиправний характер; один з підозрюваних визнає себе винуватим, інші ж заперечують причетність до злочину, але в їхніх показаннях містяться відомості, що суперечать матеріалам провадження; частково визнають себе винуватими, але в їх показаннях є відомості, що суперечать раніше отриманим показанням; кілька підозрюваних визнають причетність до вчинення підробки або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу, інші відкидають участь у злочині; всі підозрювані не визнають вину й відмовляються свідчити проти себе.

Коротко характеризуючи наведені слідчі ситуації, слід відзначити, що традиційно складними є ті, коли підозрювані відмовляються від дачі свідчень, дають помилкові або протидіють розслідуванню іншими способами. До таких умов слідчому слід заздалегідь підготуватись, передбачити хід і розвиток спілкування з підозрюваними. Успіх будь-якого допиту зумовлює якісна підготовка до цієї слідчої (розшукової) дії. Ф.В. Глазирін з цього приводу справедливо висловився: «Якщо слідчий погано підготувався до допиту, майже напевно він проведе його невпевнено, не ціленаправлено. Непідготовленість слідчого до допиту навряд чи залишиться непоміченою допитуваним, що звичайно самим негативним чином відіб'ється на результаті допиту» [6, с. 49].

Підготовка до допиту включає комплекс заходів, а саме: вивчення наявних матеріалів кримінального провадження; визначення предмета допиту; вивчення психологічних особливостей допитуваного і взаємовідносин з іншими учасниками процесу [7, с. 142]; забезпечення безпеки

допитуваних осіб; підбір необхідних доказів та інших матеріалів провадження, які можуть бути використані при допиті; забезпечення участі в допиті передбачених законом осіб [2]; підготовку необхідних технічних засобів (відеокамери, фотоапарата та ін.); визначення черговості допиту, якщо це пов'язано з допитом інших осіб, які є у кримінальному провадженні; отримання консультацій у фахівців, по окремих технічних питаннях; підготовку плану допиту.

Якщо слідчий мав можливість підготуватися до допиту, то він цілеспрямовано реалізує тактичні й технологічні прийоми, передбачить поведінку підозрюваного, виключає можливості протидії слідству, мінімізує аргументи підозрюваного пред'явленням доказів або оперативно-розшукових даних.

У ході вивчення особистості допитуваного, його психологічних особливостей, характеру взаємин з іншими учасниками процесу (при групових злочинах) слідчому необхідно мати на увазі, що деструктивні злочинні організації характеризуються такими соціально-психологічними особливостями, які в загальному контексті групових процесів можуть набувати яскраво вираженої або спотвореної форми. Насамперед це наявність харизматичного лідера, який володіє визначеним інтелектом, що може чинити величезний психічний тиск на допитуваного при виборі ним позиції на допиті.

Як відомо, допит підозрюваного, крім підготовки до нього, включає в себе встановлення психологічного контакту, вільна розповідь, постановку питань, ознайомлення допитуваного з протоколом допиту.

Перед початком проведення допиту необхідно встановлення психологічного контакту. Особа, яка вперше вчинила злочин, нерідко ще до допиту відчуває докори сумління, почуття сорому, жалю про вчинене. Вбачаючи в особі слідчого людини співчутливої, такий підозрюваний переймається довірою до нього і його словами, що щиросердне визнання провини і правдиві свідчення про те, що трапилося є пом'якшуючою обставиною.

Більш складним може виявитися встановлення контакту з підозрюваним, який налаштований на дачу завідомо неправдивих свідчень. Допит набирає характер конфліктної

ситуації, протиборства, і в таких умовах психологічна задача слідчого – позбавити підозрюваного надії обманути його.

У разі відмови підозрюваного від дачі показань слідчим повинен широко застосовуватись метод переконання, при реалізації якого рекомендується в'яснити мотиви і причини відмови. Вони можуть бути різноманітними, так, наприклад, це може бути: страх, користь (свій інтерес), родинні зв'язки або просто небажання співпрацювати.

Якщо підозрюваний відмовляється від дачі показань, то слідчий повинен спробувати переконати його в тому, що така поведінка нерозумна і, крім шкоди, йому самому нічого не принесе. Підозрюваний повинен сам прийти до висновку про те, що надання свідчень в його власних інтересах, тільки його власні свідчення зможуть підтвердити або спростувати підозру, пояснити мотиви протиправного діяння, роль у цьому інших осіб (знайомих), які змусили його на виконання певних дій, які й з'явилися результатом підробки або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу. Якщо такий підхід не діє негайно ж, то, як кажуть практики, підозрюваному потрібно дати час подумати або тут же в ході допиту, або провести додатковий допит.

У разі, якщо підозрюваний особисто виявляє бажання співпрацювати зі слідчим, то допит проводиться у форматі вільної розповіді. Вільна розповідь підозрюваного про злочин пов'язаний з підробкою або знищенням ідентифікаційного номера транспортного засобу при уважному її вислуханні слідчим і докладному аналізі грає двояку роль. По-перше, він дає можливість переконатися в займанні підозрюваним позиції, його подальшої поведінки, а також прогнозувати поведінку свідків, які проходять у кримінальному провадженні. По-друге, зі змісту вільної розповіді можна вивести (сформувати) характеристику особистості, установити погляди, відносини, способи самозахисту, інтелектуальний і моральний рівні, місце емоцій у психічній життєдіяльності, нарешті, внутрішній настрій на допит і психологічний контакт. Поведінка підозрюваного під час вільної розповіді, його зміст дають можливість слідчому встановити тип особистості, спрогнозувати ефективні методи впливу.

Вільна розповідь, як правило, емоційно насичена, мова наповнена емоційними вигуками, пропозиції короткі, прості по конструкції. Все це супроводжується виразною жестикуляцією, мімікою, пантомімою. Підозрюваний каже голосно, розмахуючи руками, піднімається зі стільця, часто змінює позу, розмахує руками, киває головою, неспокійно рухає ногами, очима шукає контакту з слідчим. На його обличчі досить просто прочитати переляк, досаду, здивування, жаль.

Слід мати на увазі, що такого допитуваного вивести з рівноваги, з задалегідь підготовлених пояснень фактів, в яких він підозрюється, допомагають раптові питання, які позбавляють можливості обґрунтувати обрану лінію поведінки, висунути правдоподібну версію, її послідовно розвинути і оцінити значення наявних у слідчого доказів. Хороших результатів при допиті даної категорії підозрюваних можна отримати, як уже зазначалося, якщо слідчий знає все про обставини, пов'язані з вчиненням злочину, і детально деталізує допитуваним відомості. Деталізація і аналіз можуть виявити невідповідність їх матеріалам провадження, так як помилкові твердження не ґрунтуються на дійсних подіях, не мають наочних образів, тому порівняно швидко забуваються.

Як вже зазначалось, значний комплекс обставин вчинення підробки або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу встановлюється при проведенні оперативно-розшукових заходів. Нерідко змінити статус результатів оперативно-розшукової діяльності не представляється можливим, однак їх можна використовувати при підготовці та під час допиту підозрюваного. У використанні даних, отриманих оперативно-розшуковим шляхом, є певна специфіка, вона обумовлена двома взаємопов'язаними обставинами. По-перше, необхідністю з'ясування їх достовірності, по-друге, використанням таким шляхом, щоб виключалася розшифровка сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності. Оперувати даними, які не перевірили на достовірність, слідчий не має права, оскільки це може привести до розшифровки джерел інформації і суперечить основоположним положенням кримінального судочинства. Для усунення цього слідчий може провести слідчі або процесуальні

дії, організаційні заходи або доручити органу дізнання провести додаткові оперативні заходи.

Аналіз оперативно-розшукових даних і результатів їх перевірки дозволяє переконатися в ступені їх достовірності та надійності захищеності каналів, якими вони отримані. Залежно від цього вирішується питання про те, де і коли він їх може використовувати при допиті підозрюваного.

У разі, якщо висновок про достовірність даних, отриманих оперативно-розшуковим шляхом, носить вигаданий характер, вони можуть використовуватися при допиті, але додатково повинні бути продумані заходи, що забезпечують нерозголошення джерел їх отримання.

Слід мати на увазі, що незалежно від характеру достовірності та об'єктивності фактичних даних, отриманих з оперативно-розшукових джерел, слідчий не може оперувати безпосередньо на допиті тими з них, які отримані з джерела, який відомий тільки підозрюваному.

Найпоширенішим і дієвим засобом отримання правдивих показань підозрюваного в підробці або знищенні ідентифікаційного номера транспортного засобу є пред'явлення доказів при його допиті. При допиті підозрюваного, що займає стійку позицію протидії органу досудового розслідування, докази доцільно пред'являти в міру наростання, що викривають його вину. Пояснюється це необхідністю залишення допитуваного в невіданні щодо обсягу доказів, якими володіє слідчий. Кожний більш вагомий доказ, що пред'являється допитуваному, на наш погляд, схиляє його до висновку про недоцільність дотримуватися колишньої позиції. Пред'явлення відразу найбільш вагомого доказу нераціонально, так як якщо воно не допоможе подолати установку на брехню, то інші, більш слабкі, докази не дадуть впливу на підозрюваного. Крім того, допитуваний зрозуміє, що слідство не володіє іншими доказами його причетності до вчинення підробки або знищення ідентифікаційного номера транспортного засобу.

Пред'являти допитуваному всю сукупність доказів, які є в розпорядженні слідчого, доцільно лише в окремих випадках, коли це вже не може пошкодити результатами розслідування.

Висновки. Окреслюючи вищевикладене, слід звернути увагу на необхідність ґрунтовної фіксації ходу допиту, причому здійснювати це слід і з використанням технічних засобів, яких в даний час велика і різноманітна кількість (наприклад, на початку проведення і до закінчення слідчої (розшукової) дії включати цифрову відеокамеру (відеореєстратор), це дозволить надалі виключити ситуації, коли підозрювані починають говорити про те, що вони дали свідчення в результаті фізичного або психічного насильства, застосованого по відношенні до них. До того ж відомості, зафіксовані за допомогою технічних засобів, завжди є можливість використовувати не тільки на різних стадіях кримінального судочинства, але і при проведенні слідчих дій для викриття співучасників підробки або знищення ідентифікаційних номера транспортного засобу, осіб, які надавали зняряддя, що використовувалися у протиправних цілях.

Література:

1. Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. Курс криминалистики / Под ред. Н.И. Порубова. – Минск: Вышэйшая школа, 2000. – С. 319.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Стаття 224. Допит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/1798060249361/pravo/dopit>.
3. Шепітько В.Ю. Допит: Науково-практичний посібник. – Х.: КримАрт, 1998. – С. 35.
4. Бахин В.П., Когамов М.Ч., Карпов Н.С. Допрос на предварительном следствии (уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы) / В.П. Бахин, М.Ч. Когамов, Н.С. Карпов. – Алматы: Өркениет, 1999. – С. 10.
5. Шурухнов, Н.Г. Криминалистика: учеб. / Н.Г. Шурухнов. – М., Юрист, 2003. – С. 273.
6. Глазырин, Ф.В. Психология следственных действий: учеб. пособие / Ф.В. Глазырин. – Волгоград, 1983. – С. 49.
7. Скригонюк М. І. Криміналістика: Підручник. – К.: Атіка, 2005. – 496 с.
8. Никифорчук Д.Й., До питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві / Д.Й. Никифорчук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua>.